

Відгук

офіційного опонента

на дисертацію **Фізер Катерини Сергіївни**

«Заголовок музичного твору та його функціонування в Новітній музиці (на прикладі творчості українських композиторів)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво

Видатний філософ Олексій Лосєв писав: «Знати ім'я предмету – означає бути в змозі наблизитися до нього. Знати ім'я – значить, вміти користуватися цим предметом у тому чи іншому сенсі, бути в змозі спілкуватися з ним й інших приводити до спілкування...» Саме цією ідеєю керується здобувачка Катерина Фізер у своєму дослідженні *«Заголовок музичного твору та його функціонування в Новітній музиці»*.

Але було б великою помилкою вважати, що рецензоване дослідження належить до ономатології. Ні, його пафос пов'язаний в першу чергу з намаганням осмислити процеси, що відбуваються в сучасній українській музиці. А заголовки творів стають інструментами цього пізнання.

Відшліфовуючи свій інструментарій, авторка слушно звертається до напрацювань літературознавців, філологів. Осягненню їхнього досвіду, пристосуванню його до музичної матерії присвячено перший розділ дисертації, де розглядається історіографія питання (тут задіяні і дуже нечисельні музикознавчі праці), пропонується дефініція заголовку у музиці, визначаються його функції (номінативна, інформативна, розділова, експресивна та рекламна) та типологія, яка (в зоні програмної музики) ґрунтуються на фабульно-змістовному принципі. Це – заголовки-протагоністо (наприклад, «Король Лір» Г. Берліоза), – заголовок-ситуація («Післяполуденний відпочинок фавна» К. Дебюсса), заголовок-оповідь («Музична прогулянка на санях» Л. Моцарта), – заголовок-сценка («Балет пташенят, що не вилупилися» М. Мусоргского), – заголовок-стан (природно, емоційно-психологічний) – тут широко представлені в музиці усіякі «Мрії», «Медитації», «Спогади» та ін.

Дуже важливим вважаю включення до розгляду не тільки заголовка самого по собі, а усього заголовкового комплексу – з іменем автора, підзаголовком, присвятою, епіграфами, датою і місцем написання тощо – з аналізом кожної з цих складових.

Результатом усіх цих спостережень є висновок автора, що назва твору (у комплексі з усіма заголовковими елементами) «є відправним моментом у сприйнятті слухачем музичного тексту. Встановлюючи проспективний зв'язок між слухачем і текстом, вона програмує асоціації, налаштовує на сприйняття музики» (с. 64 дисертації).

Заголовок не є винаходом нашого часу, отже зрозуміле звернення дослідниці до історичної еволюції назв у музиці. Цьому питанню присвячено другий розділ дисертації У становленні програмних назв впродовж століть робиться акцент на музиці Нового часу. Катерина Фізер відзначає найбільш помітні віхи в їх еволюції. Це інталогії XVI століття з використанням назв пісень і танців або творів інших авторів; це епоха бароко, де «програмність починає по-різному проявлятися в різних національних композиторських школах, що відзеркалюється і в назвах творів» (с.85 дисертації). Це, ясна річ, романтизм, де «склалися основні функції і типи програмності і був вироблений комплекс музично-виразних засобів, що сприяють конкретизації образного змісту, реалізують прагматичну і проясннюючу функції заголовка» (с. 86 дисертації). І, нарешті, це рубіж XIX – XX століть з тими «процесами в іменуванні музичних творів, які привели до «заголовкових метаморфоз» Новітнього часу» (с. 86 дисертації).

В центрі Другого розділу – аналіз «Дитячого альбому» Чайковського з точки зору прогностичних можливостей заголовка. Береться до уваги весь заголовковий комплекс: адресат твору (діти), присвята, жанрове визначення циклу – «альбом», назви п'ес, ремарка «Наслідування Шумана», яка орієнтує на порівняння творів Р. Шумана і П. Чайковського. І в результаті ретельного аналізу кожної з названих складових, заголовок «Дитячого альбому» дійсно постає згорнутим змістом музичного твору.

Третій розділ дисертації «Заголовок у музиці Новітнього часу» видається змістово найбільш насыщеним і оригінальним за аналітичними студіями та теоретичними висновками, що й закономірно: всі теоретичні викладки отримують тут підтвердження в музичному матеріалі і, таким чином, виявляють свою наукову спроможність і перспективи подальшого теоретичного застосування.

Саме з 1990-х років номінація музичних творів отримала такий незвичайний характер, що, як слушно відзначає автор, «традиційні форми створення слухацького очікування перестали працювати. Яку установку формують заголовки «Кімнатна рослина», «Ось так!», «Білий квадрат» та їм

подібні? Ці назви неможливо перевірити звичними способами, бо прийоми та засоби музично-образної конкретизації, вироблені в музиці *Нового часу*, майже не працюють» (с. 16 дисертації). Аналізуючи велику кількість назв сучасних творів (невичерпним джерелом в цьому плані стали програми сучасних фестивалів, авторка дійшла до висновку, що функції назви твору зберігаються, але виводиться на перший план рекламна складова. Зазнає змін **типологія** заголовків: на перший план виходять абстрактно-номінативні, а не предметно-номінативні назви. з'являється незвичайна предметність, наприклад, «Вікна» «Колір піску». Частіше використовуються заголовки-метафори, заголовки-ребуси. Змінилася *літературно-стилістична* сторона заголовків. Широке поширення отримали мовні вирази, осколкові структури, каламбури, абревіатури тощо («*A prima vista*», «... a propos», «Ось так!», «Да-бу-ба-па» і т.п.).

Характерною рисою досліджуваного авторкою періоду є «переважно іmplіцитний характер сучасних заголовків. Це зводить проспекцію твору для слухача до мінімуму, оскільки усвідомлення авторського задуму, акумульованого в назві, відбувається ретроспективно – тільки після прослуховування. Багатозначний характер прогностичної функції заголовка зумовлює зростання ролі додаткових смислових конотацій, які потребують тлумачення, або додаткових коментарів композитора, прояснюють сенс» (с. 94 дисертації).

Для аналізу К. Фізер обирає різноманітні твори трьох дуже різних за стилем композиторів – яскравих представників середньої генерації сучасної композиторської спільноти України. Це струнне тріо Юлії Гомельської «гербарій ... музика спогадів ...», фортепіанна п'єса Золтана Алмаші «Подорож пінгвіна, з поступовою появою на задньому плані полярного сяйва» та «Обриси та кольори» для органа Олександра Щетинського. Варто підкреслити, що ці твори ще не були предметом аналітичних розвідок.

В номінативному аналізі кожного з цих творів головною стає позатекстова реальність. В струнному тріо Ю.Гомельської це жанр (інструментальний ансамбль), теми пам'яті та спогадів. В п'єсі З.Алмаші – постмодерністська гра смислів (з інтертекстуальними натяками на поезію оберіутів). Аналіз органного циклу О.Щетинського потребував звернення до безпредметного живопису і в першу чергу – до творчості В.Кандинського, з ідеями якого перегукуються слова анотації О.Щетинського до твору.

Хочеться відзначити цінність Додатків дисертації К.Фізер, особливо – численних інтерв'ю з композиторами, де вони висловлюють своє ставлення до

вибору назви твору. Ці висловлювання стають яскравим доказом справедливості твердження авторки дослідження, що «Заголовки сучасних творів виступають (як ніколи раніше) досить важливою і показовою сферою словесної композиторської творчості, проявом індивідуального авторського задуму, що є одночасно його ім'ям та індивідуально-авторським висловом про нього» (с.163 дисертації).

Хочу почути відповіді на такі питання

1. З чим пов'язаний новий характер назв, нові типи заголовків в музиці Новітнього часу?
2. Обравши для аналізу три названих твори, Ви дійсно отримали можливість розкрити різні прогностичні можливості назв. А чи були у цих творів так би мовити «конкуренти». Були інші «претенденти» на аналіз? Якщо так, чому Ви зупинилися саме на цих творах, які ви аналізуєте?

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що дисертація Катерини Фізер присвячена актуальній проблемі, що має об'єктивну цінність для українського музикознавства. Вона є завершеним, оригінальним, науково обґрунтованим дослідженням, Висновки чітко і повно відбивають зміст дисертації. Положення роботи можуть знайти практичне застосування в різних навчальних курсах, в музично-критичній практиці.

Автореферат стисло і концентровано передає основні положення дисертації. Кількість та зміст публікацій достатньою мірою відбувають всі наукові здобуття роботи.

Таким чином, дисертація **Фізер** Катерини Сергіївни «Заголовок музичного твору та його функціонування в Новітній музиці (на прикладі творчості українських композиторів)», подана до захисту за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво, цілком відповідає вимогам ДАК МОН України, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Степанченко Г.В.

Кандидат мистецтвознавства

Старший науковий співробітник

Заступник голови правління

Київської організації НСКУ

